

До спеціалізованої вченої ради Д 26.142.05
ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
03039, Київ, вул. Фрометівська, 2

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження Князева Сергія Володимировича «Теорія та практика розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України», представлене на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дослідження. Тема дисертаційного дослідження С.В. Князева є вкрай актуальною та вчасною.

Вона обумовлена тими обставинами, що потреби практичної діяльності у боротьбі зі злочинністю обумовлюють необхідність розробки нового інструментарію розслідування кримінальних правопорушень або удосконалення існуючого.

Також актуальність пов'язана з тим, що потреби практичної діяльності у боротьбі зі злочинністю обумовлюють необхідність розробки нових методик розслідування кримінальних правопорушень або удосконалення існуючих. Критерієм для виділення окремої методики є кримінально-правові або криміналістично значущі ознаки, які обумовлюють особливості розслідування кримінального правопорушення, викликають необхідність формування відповідного теоретичного та практичного інструментарію. Слід підкреслити, що кримінальні правопорушення у бюджетній сфері України – характеризуються як кримінально-правовими, так і криміналістично значущими ознаками, що обумовлює комплексний характер дослідження.

Як свідчать емпіричні дані, вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України, викликає особливий суспільний резонанс та загострення політичної ситуації у державі. Разом з тим, розглядуваним кримінальним правопорушенням притаманний ряд особливих ознак, а їх розслідування супроводжується рядом складнощів, пов'язаних із недоліками

кримінального процесуального законодавства України, необхідністю вирішення особливих організаційних завдань, забезпечення взаємодії із державними і правоохоронними органами, необхідністю установа системи корупційних зв'язків, подолання протидії розслідуванню, і поряд із вказаним – відсутністю актуальних практичних рекомендацій щодо вирішення ряду важливих завдань розслідування.

Досудове розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України є складним процесом, який обумовлюється як механізмом протиправної події, так і особливостями кримінально-процесуальної, криміналістичної діяльності за сучасних вимог.

Проведений аналіз кримінальних проваджень та статистичних даних у межах предмету дослідження демонструє недостатню ефективність засобів і методів, які використовують правоохоронні органи під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України, свідчить про складнощі доказування обставин таких кримінальних правопорушень, що унеможлиблює досягнення завдань кримінального провадження.

Тому розробка проблематики та формування дієвих практичних рекомендацій щодо їх реалізації – вбачається надзвичайно важливим.

Враховуючи викладене, можна дійти висновку, що дисертаційне дослідження С.В. Князева є актуальним та присвячене формуванню теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України.

Актуальність обраної теми дослідження аргументується й тим, що обрана тема дослідження пов'язана із виконанням завдань, визначених у **нормативно-правових актах, наукових програмах та планах**: відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Стратегії воєнної безпеки України

(Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023). Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) і Загальному плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2019–2025 рр. «Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти» (номер державної реєстрації: 0119U100492).

Мета і задачі дослідження. Основна мета, яку поставив перед собою дисертант – це вирішення конкретного та комплексного наукового завдання з формування методологічних засад розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення законодавства та відповідної практики суб'єктів сторони обвинувачення.

Для досягнення зазначеної мети поставлено вирішення таких *задач*:

- розкрити стан наукових досліджень проблем розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері;
- окреслити підходи до поняття та систематизації кримінальних правопорушень у бюджетній сфері як основи формування методики розслідування;
- здійснити аналіз правової регламентації бюджетного процесу та специфіки здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану;
- з'ясувати криміналістичні особливості формування методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері;
- виокремити ознаки предмета злочинного посягання;

- надати характеристику способам (злочинним технологіям) вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері;
- охарактеризувати обстановку вчинення й слідову картину кримінальних правопорушень у бюджетній сфері;
- виокремити криміналістично значущі ознаки особи злочинця та організованих груп, які вчиняють кримінальні правопорушення у бюджетній сфері;
- визначити особливості виявлення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері;
- деталізувати обставини, що підлягають встановленню в кримінальному провадженні;
- конкретизувати типові слідчі ситуації під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері й алгоритми їх вирішення;
- запропонувати напрями вдосконалення взаємодії слідчого з іншими суб'єктами під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері;
- розкрити порядок та особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері;
- з'ясувати особливості тимчасового доступу до речей і документів (їх виїмки) як заходу забезпечення кримінального провадження під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері;
- виокремити прикладні проблеми використання спеціальних знань щодо кримінальних правопорушень у сфері бюджетного законодавства.

Вивчення змісту дисертації свідчить, що у результаті проведеного дослідження, вказані завдання були досягнуті.

Об'єкт та предмет дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України. Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у сфері діяльності органів кримінальної юстиції під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. Предметом

дослідження є теорія та практика розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України.

Методологія дослідження в першу чергу базується на сучасних загальнонаукових методах пізнання об'єктивної дійсності. Поряд з діалектичним методом дослідження застосовувалися визнані окремі методи: системний, структурно-функціональний, історико-правовий, системно-структурний, порівняльно-правовий, статистичні, соціологічні та інші.

Дисертант проаналізував достатній обсяг літератури стосовно теми свого дослідження, вивчив проблемні питання, що виникають у досліджуваній сфері правовідносин. У дисертації комплексно опрацьовано широке коло важливих для розвитку сучасної науки положень, зроблено ряд теоретичних узагальнень та визначень, запропоновано нові підходи та авторське бачення шляхів подальшого удосконалення розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України.

Наукова новизна дисертаційного дослідження є беззаперечною. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є переконливими. Наукові положення, що виносяться на захист, мають суттєву новизну і в сукупності вирішують актуальні і складні проблеми, пов'язані з метою даного дослідження, зокрема:

вперше:

– розроблено наукові основи комплексної криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, що ґрунтуються на кримінально-правових (відповідно до розділів VI, VII, XVII Кримінального кодексу (КК) України) і криміналістично значущих (предмет злочинного посягання; спосіб підготовки, вчинення та приховання кримінального правопорушення; обстановка та слідова картина; особа правопорушника) критеріях, зв'язок яких у процесі досудового розслідування визначає специфіку збирання доказів за допомогою процесуальних засобів і методів;

– на підставі узагальнення практики діяльності правоохоронних органів висвітлено механізм учинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (розподіл – перерахування – отримання – цільове призначення – вивільнення – маскувannya грошової маси), у межах якого окреслено зміст способів учинення, приховування, а також технологій злочинної діяльності, що застосовують під час проведення публічних закупівель із застосуванням системи «ProZorro»;

– запропоновано алгоритми дій під час встановлення ознак кримінальних протиправних діянь у бюджетній сфері, з урахуванням визначених нормативно-правових можливостей контролюючих і правоохоронних органів в частині з'ясування обставин вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі щодо механізму легалізації бюджетних асигнувань, які здійснюються шляхом збирання первинних матеріалів (опитування; витребування документів, вивчення результатів ревізій, актів перевірок; направлення запитів; використання даних автоматизованих інформаційно-пошукових систем; матеріалів оперативно-розшукової діяльності, податкових інспекцій; отримання інформації, що містить банківську таємницю); обставин на початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (передбачені ст. 91 КПК України, нормою (-ми) Особливої частини КК України);

– упорядковано типові слідчі ситуації на основі диференціації завдань початкового етапу розслідування з розподілом на конфліктні, безконфліктні, сприятливі, несприятливі (залежно від характеру вихідної інформації на кожному з етапів кримінального провадження; наявних даних про спосіб вчинення кримінального правопорушення; отриманої інформації щодо суб'єкта вчинення кримінального правопорушення, кількісного складу співучасників; технічної участі особи у механізмі кримінального правопорушення; обсягу зібраних доказів) та розроблено тактичні операції й алгоритм проведення процесуальних дій за різних слідчих ситуацій;

– запропонований порядок підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій (СРД), інших процесуальних дій та організаційних (контрольних) заходів у складі слідчої групи (з обов’язковим включенням до її складу представників аудиторської служби, контролюючих органів – ч. 4 ст. 38 КПК України), спрямованих на вилучення (шляхом витребування, тимчасового доступу або обшуку) й огляду документів (тендерна документація; документація щодо проведення публічних закупівель; установчі документи фіктивних суб’єктів легалізації бюджетних коштів та ін.), а також застосування методів контролю (інвентаризації, фінансово-криміналістичного й документального аналізу); проведення ревізії (аудиту, службових та інших перевірок) органів державної влади, місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду; допиту свідків і підозрюваних; призначення та проведення окремих видів експертиз;

Ряд наукових положень за змістом рубрики «наукова новизна» характеризуються як такі, що були удосконалені або дістали подальший розвиток, що відображено за змістом дисертаційного дослідження.

Емпіричну основу дослідження становлять результати вивчення 525 кримінальних проваджень; зведені дані анкетування 125 детективів Бюро економічної безпеки України та 318 співробітників Національної поліції України (143 слідчих та 175 оперуповноважених) у Київській, Львівській, Одеській, Рівненській, Хмельницькій, Чернігівській областях і місті Києві; статистичні й аналітичні дані Офісу Генерального прокурора України, МВС України, Державної судової адміністрації України; матеріали Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, Державної аудиторської служби України, Державної служби фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг), Агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА); результати багаторічного вивчення оперативно-розшукової, слідчої та судової практики на підставі досвіду роботи автора в правоохоронній сфері.

У цілому, достовірність й обґрунтованість наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, забезпечується вдалою і продуманою

структурою наукової розробки. Дисертація, відповідно до мети і завдань дослідження, складається з вступу, чотирьох розділів, які охоплюють п'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

В основному дисертація має чітко виражене **прикладне значення одержаних результатів**, в якій сформульовані окремі теоретичні положення та практичні рекомендації, які вже реалізовані та можуть бути використані у:

– **науково-дослідній сфері** – для подальшого дослідження питань розслідування кримінальних правопорушень (акт ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»);

– **практичній діяльності** – у процесі розроблення і вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, методичних розробок з питань протидії кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері, а також під час проведення занять у системі службової підготовки (акти Головного слідчого управління Національної поліції України та Бюро економічної безпеки);

– **освітньому процесі** – під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій (акт ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 23 наукових публікаціях, серед яких монографія; 12 статей, опублікованих у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; 3 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, з них три – у закордонних виданнях, що віднесені до другого квартилю (Q2) та проіндексовані в базах даних Web of Science Core Collection та Scopus; 7 статей у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах.

Дотримання академічної доброчесності. Наукова розробка С.В. Князева включає результати власних досліджень здобувача. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне

джерело, що свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності.

Дисертація виконана державною мовою.

Автор системно і логічно відобразив зміст наукового дослідження, який включає в себе послідовне вирішення проблем згідно предмета дослідження. Послідовно та змістовно розкрито мета і завдання дослідження з відображенням їх у висновках до розділів і загальних висновках, що сприяє легкості та цілісності сприйняття наукового доробку. Наукові положення та висновки дисертаційного дослідження достатньо обґрунтовані здобувачем в тексті поданої праці.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати дослідження. Анотація викладена державною та англійською мовами.

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми та зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, окреслено його емпіричну базу; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; охарактеризовано особистий внесок здобувача; наведено дані про апробацію результатів дослідження та публікації.

У *першому розділі* дисертації «*Теоретичні основи формування методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері*» формується теоретико-правове підґрунтя роботи.

Розкриваються питання стану наукових досліджень проблем розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (підрозділ 1.1), висвітлюються доктринальні підходи до поняття та систематизації кримінальних правопорушень у бюджетній сфері як основи формування методики розслідування (підрозділ 1.2), розкривається правова регламентація бюджетного процесу та специфіка здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану (підрозділ 1.3), виокремлюються криміналістичні особливості формування методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері.

Привертає увагу, що за змістом підрозділу 1.1. «Стан наукових досліджень проблем розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері» автор провів ґрунтовний аналіз сучасного стану наукової розробки проблем розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, розподіливши напрацювання вчених відповідно до трьох груп: 1) які формують методологічне підґрунтя для комплексної методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (Г. С. Андрущенко, І. В. Басиста, В. Г. Дрозд, В. А. Журавель, О. Г. Костроміна, Ю. І. Ляшенко, Л. Ю. Марченко, О. Б. Мечинський, Є. С. Овсянніков, С. М. Смоков, А. Ю. Таранова, Г. К. Тетерятник, М. С. Цуцкірідзе, Ю. М. Чорноус та ін.); б) висвітлюють основні процесуальні та криміналістичні аспекти розслідування окремих видів (груп) кримінальних правопорушень, що пов'язані з бюджетною сферою (Л. І. Аркуша, А. Б. Балонь, М. В. Беззубенко, О. П. Бущан, А. Ф. Волобуєв, Н. М. Внукова, О. В. Воробей, В. Л. Діденко, Р. С. Довбаш, С. О. Журба, А. П. Запотоцький, О. Д. Калаянова, В. П. Корж, О. Є. Користін, С. С. Кулик, А. М. Меденцева, В. В. Неганов, І. В. Пашинська, І. І. Попович, А. Ю. Спусканюк, О. В. Тихонова, С. С. Чернявський та ін.); в) безпосередньо досліджують проблемні питання криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (В. Л. Лилик, Р. Л. Степанюк).

У підрозділі 1.2 «Доктринальні підходи до поняття та систематизації кримінальних правопорушень у бюджетній сфері як основи формування методики розслідування» весь масив кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (відповідно до розділів VI, VII, XVII КК України)) об'єднано в однорідну групу за ознаками родового об'єкта. Такий криміналістичний підхід дозволив зі всієї кількості злочинних посягань, передбачених нормами Особливої частини КК України, виділити окремі групи кримінальних правопорушень у бюджетній сфері: проти власності (ст. 191 КК України); у сфері господарської діяльності (ст. ст. 209, 210, 211, 212, 222 КК України); службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг

(ст. ст. 364, 365-2, 366, 367, 368 КК України), які залежно від секторів, галузей й основних напрямків економічної діяльності, пов'язаної із акумулюванням бюджетних коштів, можуть бути учинені в казначействі, банках, державних та місцевих фондах, зокрема при здійсненні обслуговування бюджетів, під час кредитно-фінансовій діяльності, пов'язаній із одержанням фінансування під гарантії органів державної влади і місцевого самоврядування; в житлово-комунальному господарстві, при розпорядженні бюджетними коштами та іншим державним, комунальним майном; в галузі охорони здоров'я, освіти, науки, культури та спорту; транспорту та зв'язку; паливно-енергетичному комплексі; в агропромисловому комплексі тощо.

У підрозділі 1.3 «Правова регламентація бюджетного процесу та специфіка здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» констатовано, що в умовах правового режиму воєнного стану технології злочинної діяльності у бюджетній сфері суттєво видозмінились, адаптувались до нових порядків правової регламентації бюджетного процесу, модернізувались та підсились в латентному співвідношенні, що значно ускладнює діяльність правоохоронних органів, які не здатні подолати усі виникаючі загрози у повному обсязі за допомогою існуючої специфіки здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану.

У підрозділі 1.4 «Криміналістичні особливості формування методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері», враховуючи кримінально-правові та криміналістичні аспекти, сформульовано висновок, що сукупність окремих, видових, внутрішньо-видових та групових методик розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з бюджетним процесом, передусім проти власності, у сфері господарської діяльності та пов'язаних з корупцією зловживань, утворює комплексну методику розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. Основним елементом такої методики визначено криміналістичну характеристику – інформаційно-пізнавальну модель, що складається зі структурних елементів (предмет злочинного посягання; способи вчинення кримінальних

правопорушень; обстановка; слідова картина; відомості про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення) й описує криміналістично значущі ознаки, які включають відомості (фактичні дані) щодо бюджетного процесу, публічних закупівель, юридичних та/чи фізичних осіб, і дають не тільки приводи, але й обґрунтовані підстави для початку кримінального провадження, а також перелік матеріалів, достатніх для закінчення досудового розслідування у розумні строки, з метою виконання завдань кримінального провадження.

У другому розділі дисертації *«Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень у бюджетній сфері»* розкрито поняття та зміст предмету злочинного посягання (підрозділ 2.1), надана характеристика способів учинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (підрозділ 2.2), визначена обстановка вчинення й слідова картина кримінальних правопорушень (підрозділ 2.3), надана характеристика особи злочинця та організованих груп (підрозділ 2.4).

Заслуговує схвалення, що у підрозділі 2.1 «Предмет злочинного посягання» виокремлені основні критерії класифікації бюджетних коштів залежно від суб'єкта та призначення: розподільні; кредитні; внутрішні; резервні; вільні; цільові. Визначені основні криміналістичні ознаки бюджетних коштів як предмета злочинного посягання. Автором доведено, що ознаки предмета впливають на обрання конкретного способу вчинення кримінального правопорушення. Водночас предмет може вказувати на ознаки особи правопорушника, можливі сліди та наслідки кримінальних протиправних діянь.

Слушною є думка здобувача, висловлена у підрозділі 2.2, а саме авторське визначення, що під способом вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері пропонується розуміти технологічний комплекс взаємопов'язаних діянь службових (посадових) та інших осіб, спрямованих на підготовку, вчинення й приховування слідів злочинної діяльності у процесі складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів.

Позитивно, що здобувачем розкрито основні технологічні механізми учинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, а саме:

1) технології під час закупівлі товарів і послуг у фіктивних підприємств – посередників; 2) технології корупційної спрямованості; 3) технології, пов’язані із порушеннями законодавства.

У підрозділі 2.3 «Обстановка вчинення й слідова картина кримінальних правопорушень» наголошено, що специфіка умов, як елементу обстановки вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, пояснюється тим, що правопорушники вимушені використовувати легальні механізми управлінської, господарської та іншої адміністративно-правової діяльності, пристосовуватись до умов постійного контролю, планових чи позапланових перевірок тощо. У свою чергу, сфера пошуку слідової інформації під час виявлення ознак кримінальних правопорушень у бюджетній сфері має суттєві відмінності й характеризується значним масивом документів, які містять інформацію про подію кримінального правопорушення й підтверджують прийняття рішення про використання бюджетних коштів; виконання відповідного рішення; перерахування бюджетних коштів.

Заслугує на увагу виокремлення ознак особи злочинця та за умов учинення кримінального правопорушення у співучасті (підрозділі 2.4). Окреслені класифікації на основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень дозволили сформулювати узагальнену криміналістичну характеристику особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення у бюджетній сфері.

У третьому розділі дисертації *«Організація початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері»* розкриті особливості виявлення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (підрозділ 3.1), визначені обставини, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (підрозділ 3.2), сформовані типові слідчі ситуації в розслідуванні кримінальних правопорушень у бюджетній сфері й алгоритми їх вирішення (підрозділ 3.3), охарактеризовано взаємодію слідчого з оперативними та іншими суб’єктами під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (підрозділ 3.4).

У підрозділі 3.1 «Особливості виявлення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері» запропоновано алгоритм дій уповноважених суб'єктів під час виявлення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, які полягають в комплексному застосуванні можливостей контролюючих і правоохоронних органів щодо з'ясування обставин вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі щодо механізму легалізації доходу, одержаного злочинним шляхом, зокрема: збирання первинних матеріалів органом досудового розслідування (опитування; витребування документів, вивчення результатів ревізій, актів перевірок; направлення запитів; використання даних автоматизованих інформаційно-пошукових систем; матеріалів оперативно-розшукової діяльності, податкових інспекцій; отримання інформації, що містить банківську таємницю).

За змістом підрозділу 3.2 «Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері», з урахуванням вимог кримінального процесуального законодавства (ст. 91 КПК України), наведено основний перелік обставин, які підлягають доказуванню та супутніх обставин, які необхідно встановити в кримінальному провадженні, розпочатому за фактами вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. Виокремлено тактичні помилки, яких припускаються слідчі, які розпочали розслідування.

У підрозділі 3.3 «Типові слідчі ситуації в розслідуванні кримінальних правопорушень у бюджетній сфері й алгоритми їх вирішення» з урахуванням криміналістичних підходів, виокремлено конфліктні та сприятливі типові слідчі ситуації під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері залежно від: 1) етапів кримінального провадження; 2) наявних даних про спосіб вчинення кримінального правопорушення; 3) обсягу інформації щодо суб'єкта; 4) кількісного складу злочинців; 5) технічної участі особи; 6) обсягу зібраної доказової інформації.

Виокремлені фактори, які впливають на формування і розвиток слідчої ситуації під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній

сфері. Наголошено, що кожна типова слідча ситуація характеризується тактичними завданнями, послідовністю проведення процесуальних дій та організаційних заходів. Запропоновано примірний план розслідування кримінального провадження, розпочатого за фактом вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері.

У підрозділі 3.4 «Взаємодія слідчого з оперативними та іншими суб'єктами під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері» констатовано, що зміст взаємодії слідчого (детектива) з іншими суб'єктами під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері передбачає отримання необхідної значимої інформації для розслідування; проведення спільних процесуальних дій щодо збирання доказів, оцінки, аналізу й обговорення отриманих результатів; планування подальших заходів, спрямованих на притягнення винних осіб до відповідальності; залучення фахівців в якості спеціалістів, а також спрямування уповноважених суб'єктів (з визначенням координаційного механізму) по виявленню та припиненню бюджетних деліктів, застосування заходів превентивного впливу та усунення негативних наслідків від учинених кримінальних правопорушень.

У четвертому розділі дисертації *«Проведення процесуальних дій під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері»* визначено особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (підрозділ 4.1), охарактеризовано тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (підрозділ 4.2), з'ясовано особливості використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері бюджетного законодавства (підрозділ 4.3).

Виходячи із емпіричних даних, автором у підрозділі 4.1. детально розкрито тактику проведення слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук, допит) під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері.

У підрозділі 4.2. – ретельно досліджено кримінально-процесуальний та криміналістичний порядок здійснення тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження та засобу збирання доказів під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері

За змістом підрозділу 4.3. розглянуто основні форми та можливості використання спеціальних знань під час встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, розпочатого за фактом вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, а саме залучення спеціалістів та призначення й проведення судових експертиз.

Важливо, що висновки, сформульовані дисертантом, відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження. Автором використано значну кількість літературних джерел, а саме законодавчі та підзаконні нормативні акти України, джерела іноземних держав.

Таким чином, дисертація відповідає існуючим вимогам та є завершеною фундаментальною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Разом із тим, констатуємо наявність усіх необхідних для такого рівня наукової розробки положень, слід відзначити, що робота містить деякі дискусійні, або ж такі, що потребують додаткових уточнень положення:

1. За змістом підрозділу 2.3. *«Обстановка вчинення й слідова картина кримінальних правопорушень»* розкриваються різні аспекти обстановки вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (місце, час, умови тощо). Однак, доцільно було б приділити увагу особливостям розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України в умовах сьогодення, у зв'язку із відсічю збройної агресії РФ, запровадженням з 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану. Вказана обставина суттєво впливає на

обстановку вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України й визначає специфіку їх розслідування.

2. У підрозділі 2.4 *«Характеристика особи злочинця та організованих груп»* здійснена типологізація осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у бюджетній сфері, сформовано для кожного типу основні криміналістичні ознаки. Також неведена характеристика організованих груп, які залучені до механізму вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України. Проведене дослідження відрізняється ґрунтовним аналізом кількісних та якісних характеристик особи злочинця з криміналістичного, кримінологічного, психологічного аспектів. Проте, здобувачу варто було не обмежуватися констатацією сформованої системи характерних ознак, а продовжити дослідження, запропонувавши профілактичні заходи стосовно певних категорій осіб із «груп ризику» з метою недопущення вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері.

3. За змістом підрозділу 3.2 *«Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері»*, з урахуванням вимог кримінального процесуального законодавства (ст. 91 КПК України), наведено основний перелік обставин, які підлягають доказуванню та супутніх обставин, які необхідно встановити в кримінальному провадженні, розпочатому за фактами вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. Дискусійним у науці є питання щодо тлумачення змісту понять «обставини, які підлягають доказуванню» та «обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні», а також їх співвідношення. Важливо почути думку здобувача з даного приводу.

4. У підрозділі 3.4 *«Взаємодія слідчого з оперативними та іншими суб'єктами під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері»* розкриваються форми та напрями взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. Здобувач розкриває численні напрями і форми взаємодії як у процесі внутрішньої (у межах практичного правоохоронного підрозділу), так і зовнішньої взаємодії (Рахункова палата,

Міністерство фінансів України, місцеві фінансові органи, органи Державної казначейської служби України, органи Державної аудиторської служби України та ін.). Враховуючи досить складну систему взаємодіючих суб'єктів, особливості вирішуваних ними завдань у межах компетенції, виникає запитання: чи сформував здобувач пропозиції щодо підвищення ефективності взаємодії вказаних суб'єктів під час розслідування злочинів у бюджетній сфері?

5. Враховуючи комплексний характер дослідження, розгляд широкого кола питань криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у бюджетній сфері, варто було б більш детально зупинитися на проблематиці використання сучасних науково-технічних засобів та інноваційних технологій, відповідно до практичної діяльності вітчизняних та іноземних правоохоронних органів.

У той самий час, зазначені зауваження мають дискусійний характер, відображають власну наукову позицію офіційного опонента і можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження **Князева Сергія Володимировича «Теорія та практика розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України»**, є самостійно підготовленою, завершеною, фундаментальною науковою працею, в якій отримано низку нових науково-теоретичних результатів, що в своїй сукупності вирішують конкретну наукову задачу щодо удосконалення роботи правоохоронних органів та органів системи правосуддя з метою досягнення завдань кримінального провадження. У результаті дослідження сформовано комплексну криміналістичну методику розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері з урахуванням сучасного стану кримінального, кримінального процесуального законодавства та практики діяльності правоохоронних, контрольно-ревізійних інституцій. Дана робота відповідає вимогам, сформульованим у «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України

від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 3 травня 2024 року №507), а її автор – **Князєв Сергій Володимирович**, за успішного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

професор кафедри криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

06 . 02 . 2025 року

Юлія ЧОРНОУС

